למה לי שמע מינה לתנאי כפול הוא דאתא ור' חנינא בן גמליאל [א](אמר) אי לא כתב רחמנא בארץ כנען הוה אמינא [1]ונאחזו בתוככם בארץ גלעד אבל ארץ כנען כלל לא ורבי מאיר בתוככם כל היכא דאית לכו משמע תניא אמר רבי חנינא בן גמליאל משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מחלק נכסיו לבניו אמר פלוני בני יירש שדה פלונית ופלוני בני יירש שדה פלונית ופלוני בני יתן מאתים זוז ויירש שדה פלונית ואם לא יתן יירש עם אחיו בשאר נכסים מי גרם לו לירש עם אחיו בשאר נכסים כפילו גרם לו והא לא דמיא משל למתניתין התם קתני יש במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו[ב] אלמא כפילה לארץ גלעד נמי מהני והכא קתני מי גרם לו לירש עם אחיו בשאר נכסים כפילו גרם לו אלמא כפילה לשאר נכסים הוא דקמהני לא קשיא הא מקמי דנימא ליה רבי מאיר ונאחזו הא לבתר דנימא ליה ר' מאיר ונאחזו בשלמא לרבי מאיר היינו דכתיב [2]אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ אלא לר' חנינא למה לי [ג]סלקא דעתך אמינא אם תיטיב אגרא אם לא תיטיב לא אגרא ולא דינא קא משמע לן בשלמא לר' מאיר היינו דכתיב [3]אז תנקה מאלתי אלא לרבי חנינא בן גמליאל למה לי איצטריך סלקא דעתך אמינא היכא דניחא לה לדידה ולא ניחא ליה לדידהו מייתי בעל ברחייהו קא משמע לן אם [4]לא תאבה האשה למה לי איצטריך סד"א היכא דניחא להו לדידהו ולא ניחא לה לדידה נייתי בעל ברחה קא משמע לן בשלמא לר' מאיר היינו דכתיב [5]אם בחקותי תלכו [6]ואם בחקותי תמאסו אלא לר' חנינא בן גמליאל למה לי איצטריך ס"ד אמינא אם בחקותי תלכו ברכה אם בחקותי תמאסו לא ברכה ולא קללה קא משמע לן בשלמא לר"מ היינו דכתיב [7]אם תאבו ושמעתם וגו' ואם תמאנו ומריתם וגו' אלא לרבי חנינא בן גמליאל למה לי אצטריך סד"א אם תאבו טובה ואם תמאנו לא טובה ולא רעה קמ"ל מאי חרב

למה לי. בארץ כנען דמשמע מיעוטא למעוטי שלא יטלו בארץ גלעד כנגד חלקם שבארץ כנען [ד](הרי משמע נמי מונאחזו בתוככם שלא יטלו בארץ גלעד כנגד חלקם שבארץ ישראל אלא קרא יתירא הוא למדרש ביה תנאי כפול) ש"מ הולרך לכפול ולומר אם לא יעברו לא יהא בדברי כלום ואי לא כפלו היתה מתנתו קיימת דמכלל הן לא נשמע לאו: **ורבי חנינא.** אמר לך לעולם לא בא לכפול אלא לפרש שאפי' לא יעברו לא יפסידו [ה]נחלתם מכל ארץ ישראל ואם כתב ונאחזו בתוככם ותו לא ה"א ואם לא יעברו יטלו כפי המגיעם בארץ הגלעד שנאחזתם בה כבר והם סייעו אתכם לכבשה אבל בארץ כנען כלל לא נתוכה יטלו ולא בארץ גלעד כנגדה להכי כתב בארץ כנען שאף בארץ כנען יטלו אע"פ שלא סייעו לכובשה אבל למעוטי שלא יטלו ארץ הגלעד כנגדה לא איצטריך דמכלל הן הוה שמעינן לאו: **כל היכא דאית לכו משמע.** ועל כרחך לא כתב בארץ כנען אלא למעוטי ארץ גלעד שלא יטלוה כולה על פי מתנתו שאמר להם ונתתם להם וללמדינו דמכלל הן לא הוה שמעינן לאו: **משל.** דמשה: **למה הדבר דומה כו'.** כך שאר השבטים יטלו ארץ כנען ושני שבטים אלו יעברו את הירדן למלחמה דהיינו דומיא דיתן להם מאתים זוז ויטלו ארץ הגלעד ואם לא יעברו לא יפסידו חלקם בארץ כנען דהיינו שאר נכסים: **מי גרם לו ליטול עם אחיו בשאר נכסים כפילו גרמה לו.** דאם לא כפל הייתי שומע דאם לא יתן יטול באותו שדה כפי חלק המגיעו בו אבל בשתי שדות שהקליתים לאחיו לא יטול כלום וכל שכן שלא יטול באותו שדה כנגד שאר נכסים. אף בני גד ובני ראובן כפילת הדברים גרמה להם ליטול חלקם בארץ כנען שאם לא כפל הייתי אומר לא יטלו בה כלום אלא בארץ גלעד מה שמגיעם בה: **התם.** מתני' קתני שאם לא כפל לא היו נוטלין כלום לא כאן ולא כאן דקאמר שאף בארץ כנען שאינה חביבה להם לא יטלו מדקתני שאף משמע דכל שכן בארץ גלעד שבחרו בה: ה"ג **אלמא כפילה לארץ גלעד נמי אהני והכא קתני מי גרם לו כו'.** אלמא לא אהני אלא לארץ כנען דבלאו כפילה נמי הוו שקלי מה שמגיעם בארץ גלעד: **לא קשיא.** מתני' דקתני שאף דמשמע דכל שכן בארץ גלעד: **מקמי דנימא ליה ר' מאיר.** אם כן נכתוב ונאחזו והוה סבר ר' חנינא דכולא מילתא דריש רבי מאיר לתנאי כפול הלכך אמר ליה שאלמלא כן שכפל דבריו יש [ו]משמע שאף בארץ כנען לא יטלו וכ"ש במקום החביב להם דמכלל הן היינו שומעין לאו ואם לא יעברו לא תתנו להם את ארץ גלעד וממילא דבארץ כנען לא שקלי דהא לא אולי למכבשה וברייתא דקתני דלא אהני כפילה אלא לארץ כנען אמר רבי חנינא בתר דאמר ליה ר' מאיר נכתוב קרא ונאחזו למ"ל בארץ כנען [ז]אמר ליה ר' חנינא ליטול חלק בארץ כנען אהני דאי לא כתביה הוה אמינא ונאחזו בתוככם בארץ גלעד: **שאת.** משאת שכר: **ואם לא תיטיב לפתח.** פורענות מוכנת לבא אלמא כפילה בעינן ואם לא כפליה מכי אמר אם תיטיב שאת הוה שמעי' דאפי' אם לא תיטיב נמי שאת דתנאי שלא כפלו אינו מבטל מתנה: **למה לי.** אם [ח]תיטיב (א)נשמעת מכללא: **ס"ד כו'.** כלומר מכללא לא הוה נפקא לן אלא ביטול מתנה הא אם לא תיטיב לא תשא שכר ופורענותא נמי לא תשקול להכי איצטריך כפילה דינא דפורענותא: **בשלמא לר' מאיר.** דאמר מכללא לא שמעי' היינו דכתיב אז תנקה מאלתי לפי שהשביעו אם לא אל בית אבי תלך תחול עליך שבועה ומכללא לא שמעינן דאם תלך לא תחול: **למה לי.** לפרושי אם תלך תנקה אלא דאי לא כפליה לא הוה מבטל תנאה לשבועה דאפי' ילך תחול עליו אם יקח לו אשה מבנות כנען: **היכא דניחא לה.** לאשה: **ולא ניחא להו.** לקרובים: **נייתי.** להכי נכתב האי למיתלי נמי בקרובים ואם לא יתנו לך קרובים והיית נקי: **למה לי.** ואם בחקותי תמאסו נשמע מכלל ברכה קללה:

אי לא כתב ארץ כנען ה"א בתוכבם בארץ גלעד. פי' בקונט' דאם לא יעברו יטלו חלקם כפי המגיעם בארץ גלעד שנאחזו בה כבר והם סייעו [אתכם] לכבשה אבל בארץ כנען כלל וכלל לא שהרי לא סייעו לכבשה קא משמע לן דאעפ"כ יטלו [א] וקשה וכי אינו סברא היא שישבו בנתיהם וירשו עם אחיהם שילאו למלחמה [ט][ועוד דאינו דומה למשל דמייתי] [ב] לכך נראה לר"י לפרש דפשטיה דקרא הכי אם יעברו חלוצים בראשי הגבא להיות ראשונים במלחמה בשכר טובה זו שיעשו עם אחיהם תנתן להם ארץ הגלעד ואם לא יתאמצו יותר מאחיהם ונאחזו והכי נפרש דאי לא כתב בארץ כנען ה"א שאם לא יעברו חלוצים בראש המלחמה ולא יסייעו בכיבוש הארץ אלא כשאר שבטים כלל וכלל לא יטלו מארץ כנען קמשמע לן דאף על פי כן יטלו [ג] וקשה דהיכי תיסק אדעתיה שלא יטלו כלל בארץ כנען כיון שסייעו בכיבוש כמו אחרים וי"ל דסד"א כיון שהוקצה ארץ כנען לשאר שבטים שהרי מאותה שעה ששאלו בני גד ובני ראובן ארץ גלעד נעשו כמו שסלקו עצמן מלחלוק בארץ כנען [ד] ונימא שאם לא יקיימו תנאם לא יהיה להם חלק בה קא משמע לן בארץ כנען לומר שיטלו חלקם כשאר שבטים כאן וכאן ואם תאמר לכתוב קרא בארץ כנען בלבד ולא נכתוב ונאחזו בתוככם וממילא ידענו כיון שנוטלים חלקם בארץ שהוקצה לשאר שבטים כ"ש שיטלו חלקם בארץ גלעד שלא הוקצה לשאר שבטים וי"ל דאדרבה ה"א בארץ כנען שלא נתייפה כחם דין הוא שיטלו אבל בארץ גלעד שנתייפה כחם בה יקנסו ממנה ולא יקחו בה כלל[ו] לכך נכתבו שניהם:

בשלמא לרבי מאיר היינו דכתיב אז תנקה מאלתי אלא לר' חנינא למה לי. תימה מה ענין זה אצל מחלוקת[י] והלא לא היה תנאי אלא בפירוש אמר שישבע לו שיקח אשה לבנו ממשפחתו ואם לא פירש הקרא תנקה מאלתי אם לא יתנו לך הייתי אומר שהיה עובר שבועה בין יתנו ובין לא יתנו אם לא היה מביא אשה ומה שפירש הקונטרס קשה להבין שהרי משמע מתוך פי' שאם הלך אליעזר למשפחת אברהם והם לא ירצו ליתן לו שיהא מותר בבנות כנען וזה אינו [ט][דלפי זה סד"א דר"ח ב"ג איירי בע"א ממה שאמר ר"מ] לכך פר"י בשלמא לר' מאיר דלית ליה מכלל הן אתה שומע לאו אע"פ שסברא הוא כשאדם מתנה עם חבירו אם תעשה זה אתן לך זה (ב) ואם לא תעשה לא אתן לך כמו כן כאן אע"פ שהוא סברא שלא השביעו אלא על מנת שיתנו הולרך לפרש אם לא יתנו תהיה נקי אבל לר' חנינא דאזיל בתר סברא לפי דעת בעלי התנאים למה פירש אם לא יתנו לך פשיטא אם לא ירצו ליתן דיהיה נקי ולמה"ר[כ] יצחק נראה ששתי שבועות השביעו אחת שיקח אשה לבנו ממשפחתו ושבועה אחרת שאם לא יתנו לא תקח אשה מבנות כנען ודייק מדכתיב[ל] ונקית משבועתי זאת משמע שיש שבועה אחרת:

בשלמא

מסורת הש"ס

א) [תוקף ע"פ מהרש"ל. ובכת"י: אמר לך, וכ"ה בלשון רש"י], ב) [בכת"י נוסף: וכ"ש בארץ גלעד], ג) [בכת"י נוסף: איצטריך], ד) רש"א מ"י, ה) [בדפו"ר: בחלקם. ול"ה כרש"ל], ו) [תג"ל נמשמע], ז) [תג"ל ואמרו], ח) [נ"ל לא תיטיב], ט) מ"י, י) [נ"ל מחלוקתם. ובדפוס"ר: מחלוקת'], כ) [הרש"ל מוחק ולמהר"י יצחק וגורס ונראה, ע"ש], ל) [בראשית כד, מ], מ) [יתכן שנפל ט"ס בזה הדיבור ונ"ל: דמשמע שלא יטלו בארץ הגלעד כנגד חלקם שבארץ כנען אלא יטלו חלקם ג"כ בארץ כנען ש"מ שבא לומר שלא יהיה המעשה כלום שהמעשה בטל וכו'.], נ) [גדל"ל שהתנה], ס) [גיטין עה ע"ב], ע) [גיטין שם].

◆

תורה אור השלם

1. וְאִם לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ בְתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: במדבר לב ל

2. הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ: בראשית ד ז

3. אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי תָבוֹא אֶל מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאָלָתִי: בראשית כד מא

4. וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת הֶהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת בִּנְךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָצָאתָ מִשָּׁם: בראשית כד ה

5. אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: ויקרא כו ג

6. וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי: ויקרא כו טו

7. אִם תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ: ישעיהו א יט

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה למה לי אם וכו' נשמעינה מכללא: (ב) תוס' ד"ה בשלמא וכו' אתן לך זה שאם לא יעשה לא יתן לו כמו כן:

◆

מוסף תוספות

א. דלהכי כתיב בארץ כנען שיטלו אע"פ שלא יסייעו לכובשה. תוס' טוך. ב. מה שתלה רש"י הטעם בסיוע כיבוש לא נהירא דבמשל שהביא אח"כ לא שייך טעם זה. תוס' הרא"ש. ג. והשתא ניחא דהעברת החלוץ הוי כעין נתינת מאתיים זוז שבמשל. שם. ד. וכן פירש"י לקמן [ד"ה מי גרם] טעם המשל שאם לא הזכיר בכפילתו לשאר נכסים לא היה נוטל בהם לפי שהוקצו לשאר אחים. שם. ה. וכן במשל דבסמוך אם לא אמר אלא יירש בשאר נכסים ולא אמר עם אחיו הו"א דוקא בשאר נכסים יירש עמהן אבל באותו שדה החשובה שראוי ליתן עליה מאתים זוז לא יטול שנקנוס אותו כנגד היפוי כח. שם. ו. כי שתי הסברות אמת הם ואיזו מהם שלא היה כותב הייתי אומר שלא יטלו בה. שם.

תוס' ר"י הזקן

דתנאי שכתבנו. ור' חנינא ס"ל אתנאי כפול לחודיה ולא אמר שלא אמר אם לא יעברו להורות שצריך תנאי כפול דודאי אין צריך דמכלל הן אתה שומע לאו, אלא להורות (שלא) [שאף אם לא] יעברו [מ"מ] ינחלו בארץ כנען. ומיהו צריך תנאי קודם למעשה וכן צריך הן קודם ללאו. **גמ'.** שפיר קאמר ליה. כלומר הואיל ואיכא למימר טעמא דמשום הכי אצטריך ליה למימר הכי תו לא גמרינן שכך הוא משפט התנאי. ונאחזו בתוככם. דמשמע שאם לא יעברו לא יפסידו חלקם. בארץ כנען למה לי. ש"מ[מ] שבא לומר שלא יהיה התנאי כלום. שלא יטלו בארץ הגלעד כנגד חלקם שבארץ כנען, אלא יטלו חלקם ג"כ בארץ כנען. שהמעשה בטל מבני ואת הכפילה. **ירושלמי.** בכל אתר [אית לר"מ] ממשמע לאו את שומע הין והכא לית ליהן. פי' באיסורא דוקא כדאיתא בס"פ שבועת העדות [שבועות לו, ב] מודה ר' מאיר באיסורא, ובהא אפילו גבי איסורא לית ליה, דהא בכולי תלמודא אמרינן לרבי מאיר לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן כדאיתא פ"ק דנדרים [יא, א]. וכתב הרב בתשובת שאלה [שו"ת הרי"ף ליוורנו סימן לא] שאין צריך לכפול התנאי אלא בגיטין וקידושין אבל בממונא לא בעינן תנאי כפול. איכא מ"ד שטעם הוא שאין זה מוכר ונותן קרקעות אלא על תנאי שקנה[נ] ואיך נוציא אותו מידו אם לא על תנאי שהתנה, אבל גיטין וקדושין אומדן דעת הוא מבין שנתן דעתו לגרש או לקדש אין התנאי אלא כמפליגה בדברים וקירוב הדעת הוא וריחוק הדעת הוא, ואין תנאי מועיל בו לקרב ולרחק אא"כ חזקו בתנאים שנתפרשו בו, ותנאי בני גד ובני ראובן לא היתה הארץ מוחזקת בידיהם. ומשום הכי הוצרכו לחזק התנאים. אבל קרקע המוחזק לו לאדם מירושתו או ממקחו א"צ חזוק לתנאו ואם לא נתקיים מה שהתנה לא נוציאנו מידו. ע"כ. [וכן] כתב הר"ם בזכייה פ"ג [ה"ח] ורבותי הורו שאין צריך לכפול את התנאי ולהקדים הן ללאו אלא בגיטין וקדושין בלבד ואין לדבר זה ראיה. ע"כ. ובעל התשלום כתב בנדרים פ"ק [יא, א] דשאר משפטי התנאי בעי הרי"ף אפילו בממונא דהא אפילו ר' חנינא מודה בהו כדפרישנא ואף רבנן לא פליגי עליה אלא במכליל לאו אתה שומע הן, ויחיד ורבים הלכה כרבים, והאי דגבי גיטין וקדושין בעינן תנאי כפול משום דאשכחן לשמואל דאתקין בגיטא דשכיב מרע תנאי כפול[ס] ועשה זה שמואל שחשש לב"ד טועין דלמא איכא ב"ד דס"ל כר' מאיר דבעי תנאי כפול ואתי למשרי אשת איש לעלמא ולרווחא דמילתא הוא דעבד, הלכך הואיל וחשש שמואל לזה אנן נמי נחוש לחומרא ולא לקולא, אבל בדיני ממונות לא חיישינן לר' מאיר. ע"כ. וליכא למימר דר' מאיר לא בעי תנאי כפול בדיני ממונות דהא תנאי בני גד ובני ראובן בדיני ממונות הוא. ובעל ההשלמה כתב שהרי"ף כתב בתשובה דבממונא לא בעינן תנאי כפול והן קודם ללאו ותנאי קודם למעשה ולא חד מאנפי דתנאי, ואין להביא ראיה ממה שפירש [הרי"ף] במי שמת [רמז תתפט] בההיא עובדא דפרק יום טוב שחל [ביצה כ, א] טעמא דאמר הבו ליה ולינסיב, שלא פירשה משום מעשה קודם לתנאי כמו שפירשו שאר המפרשים, שהרי הר"ם פירשה כן*, והטעם דשכיב מרע היה וא"צ חד מאנפי דתנאי, דאילו רישא כי אמר הבו ולינסיב והרי ולינסיב תנאי, אי נסיב שקיל ואי לא לא, ואעפ"י שהמעשה קודם לתנאי. תדע דהא בסיפא דאמר לינסיב והבו ליה אע"פ שלא כפל את תנאו הוי תנאו תנאי אפילו לדעת הר"ם שכתב בממון בעינן תנאי כפול אלא ודאי בשכיב מרע לא בעינן חד מאנפי דתנאי דאיכא קנין וקנין כמעכשיו דמי**. ואיכא מאן דפסק כרב אדא (ופסק) [דבעינן נמי] תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר* ועשה משפטי התנאי ששה. אבל הר"ם [אישות שם] כתב שאינן אלא ארבעה כמ"ש, ופסק כר' מאיר ל"ש באיסורא ול"ש בממונא. ומיהו הרי"ף הביא בתשובות [שו"ת הרי"ף שם] משפטי התנאי דפרק מי שאחזו וביאר תנאי ומעשה בדבר אחד כדאיתא במי שאחזו [גיטין שם].

*יד"ל שהרי הר"ם מפרש ג"כ כהרי"ף שם ואף שהר"ם ס"ל דבעינן תנאי קודם למעשה (ד"ו). **זה אינו מובן דאף אם נאמר דהיה מתנת שכ"מ דבעי קנין מ"מ מתנת בריא בוודאי בעי קנין ואעפ"כ בעינן משפטי התנאים ואולי דחסר כאן וצ"ע (ד"ו).